

viszsaemelő, munkásságát sokoldalúan és korszerűen feltáró és új kutatások eredményeit publikáló könyvet tarthatunk a kezünkben, melyet számos szép fotó és illusztráció díszít.

RÓZSA MÁRIA

A médiatörténet és az egyháztörténet metszéspontjai, Tanulmányok, Klestenitz Tibor (szerk.), Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015, (Médiatudományi Könyvek), 143 p.

Az egyházak küldetésének lényege, hogy a jézusi missziós parancs értelmében az emberi történelem változó viszonyai közepette, a mindenkor lehetőségekhez és körülményekhez alkalmazkodva, de ugyanakkor identitásukat megőrizve, tanításukat hitelesen és csorbitatlanul közvetítsék, terjesszék minden kor minden ember számára. (Az egyházi terminológiában missziós parancsnak nevezett felszólítás, amely megfogalmazza az apostolok küldetésének mibenlétét, mind a négy evangélistánál megtalálható: Mt, 28, 19–20.; Mk 16, 14–20; Lk 24, 44–49; Jn 20, 19–23.) Az egyház, a média és a tömegek kapcsolata tehát egyidős a kereszténységgel. A Klestenitz Tibor szerkesztésében 2015-ben megjelent tanulmánykötet eme rendkívül összetett és sokrétű kapcsolatrendszer néhány elemét igyekszik bemutatni a 19–20. századi magyar – elsősorban katolikus – egyháztörténet vonatkozásában. A kötet igényes, olvasóbarát megjelenése, a hiba nélküli lektori teljesítmény a szerkesztő munkáját, míg a nívós, színvonalas tanulmányok a szerzők szakmaiságát dicsérik. A tanulmányok többsége előadás formájában a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Médiatudományi Kutatócsoportjának 2013. decemberi konferenciáján hangzott el. A kötet kapcsán a szakmai berkekből érkező olvasónak talán csak a tudományos művektől ma már joggal elvárható idegen nyelvű összegzés elmaradása miatt támadhat hiányérzete.

A média- és egyháztörténet érintkezési pontjainak – például a katolikus sajtó történetének – vizsgálata Dezsényi Béla 1943-ban megjelent

fejlődéstörténeti vázlatát követően egészen a közelmúltig csak érintőlegesen képezte a tudományos kutatás tárgyát. A rendszerváltás előtt Dersi Tamás, Szabó Miklós és Gergely Jenő marxista történeti alapokon tárgyalta a katolikus sajtótörténet egy-egy fejezetét. Utóbbi szerző 1989 után a katolikus egyház két világháború közötti történetéről írt monográfiájában külön alfejezetet szentelt a témának, természetesen immár ideológiai kötöttségek nélkül. Katolikus sajtótörténeti vonatkozással bírnak Szolnoky Erzsébet, Enyed Zsolt és Rónay László bizonyos munkái. Átfogóbb szintézis megírására éppen a kötet szerkesztője vállalkozott 2013-ban megjelent, *A katolikus sajtómozgalom Magyarországon, 1892–1932* című művével. A tanulmánykötet szerzői, a történészcéhen belül már nevet szerzett egyház- és köztörténészek a reformkortól a második világháborút követő koalíciós időszakig különböző megközelítésben tárgyalják a katolikus médiatörténet egy-egy fontos fejezetét. Ilyenek: egy kiemelt jelentőséggel bíró sajtótermék bemutatása, katolikus rendezvények mint médiaesemények és politikai demonstrációk, a sajtóügy a 19–20. század fordulójának katolikus nagygyűlésein, a nyilvánosság megszólításának és a tömegek mozgósításának lehetőségei az AC rendezvényein, az egyházak és a Horthy-kultusz, a kommunista sajtó és Mindszenty.

A magyar katolikus egyház az 1830-as évek végén tesz először kísérletet a katolikus nyilvánosság megteremtésére, és indít saját, nem kizárólag teológiai problémákat boncolgató, hanem közéleti kérdésekkel is foglalkozó lapot *Magyar Szion* néven. Bárány Zsófia tanulmányában az 1839-ben és 1840-ben megjelenő újságot a „nagyközönségnek szánt katolikus zurnalisztika számp próbálgatásaként” (13) értelmezi. A rövid életű sajtótermék történetében a professzionális (a piaci igényeknek megfelelő profilváltások, tematikai repertoár bővítése) és az amatőr újságírás (egy év után kizárólag latin nyelvű megjelenés) jegyei egyaránt felfedezhetők. A katolikus sajtó kapcsán mindenkori izgalmas kérdés és meghatározó tényező a felsőpápssággal, valamint a Szentszékkal való viszony alakulása, amelyet a szerző vatikáni le-

váltári forrásokra is támaszkodva, igen árnyaltan mutat be.

A katolikus hierarchiával kialakult kapcsolatot döntő módon befolyásolta a magyarországi német nemzetiség két világháború közötti legjelentősebb lapja, a *Sonntagsblatt* sorsát is, amelynek alakulását Grósz András tanulmánya tárja az olvasó elé. Történetében sajátos módon kapcsolódtak össze az egyház-, a sajtó- és a nemzetiségértörténet szálai. A Bleier Jakab által 1921-ben a német nemzetiségi „keresztény szellemiségű gazdálkodó parasztság” számára alapított, az állam iránt lojális, de annak befolyását elutasító lap a kisebbségi érdekek – elsősorban a nyelvhasználat – markáns képviselője miatt rövid időn belül kegyvesztetté vált a katolikus felsőpapság köreiben.

A Scitovszky János esztergomi érsek által vezetett 1857-es mariazelli zárandoklat sajtó-visszhangjait elemezve Manhercz Orsolya rámutatott az egyházi esemény politikai jelentőségére. A neoabszolutista berendezkedés, az 1849 után kibontakozó passzív ellenállás, a magyar egyház feje felett 1855-ben megkötött osztrák konkordátum, valamint a konzervatív arisztokrácia 1857-es sikertelen tárgyalási kísérletének hátterében a több tízezres magyarországi tömeget megmozgató, de mindenféle rendbontástól mentes, és az uralkodó iránti lojalitást hangsúlyozó zárandoklat politikai jelentősége nem lebecsülendő. Amint a szerző megjegyzi, „békés úton vezette le a magyarországi császári látogatás okozta csalódás feszültségét, és jelezte a Bach-rendszer magyarországi konszolidációjának kudarcát.” (43)

Az 1894-től német mintára szervezett katolikus nagygyűlések a dualizmus éveiben nem egyszer öltöttek magukra a politikai demonstráció jellegét. Meg kívánták jeleníteni a katolicizmus egységét, erejét a liberális közszellem és a szervezett szociáldemokrata munkásság ellenében, de ugyanakkor meg kívánták erősíteni a résztvevők közéleti identitását. Klestenitz Tibor tanulmánya azt vizsgálja, hogy a nagygyűlések esetében mennyire voltak adottak a korszerű médiaesemény megrendezésének feltételei: Milyen tömegeket és hogyan tudtak mozgósítani? Milyen látványosságokkal igyekeztek elősegíteni

a résztvevők érzelmi azonosulását? Hogyan értékelte a hazai katolicizmus legnagyobb tömegrendezvényét a liberális sajtó és hogyan jelent meg az esemény a katolikus sajtóban? A szerző bemutatja a politikai katolicizmus és szociáldemokrácia dualizmus kori konfliktusának egy-egy nagygyűlésen tettelegesséig is fajuló kiéleződését.

A katolikus sajtó aktuális problémáinak megjelenését, illetve az ezekre adott esetleges válaszokat és a gyakorlati megoldásokat mutatja be Csibi Norbert munkája a dualizmus kori katolikus nagygyűlések felszólalásaihoz kötődően. A szónokok már a korai regionális gyűléseken is gyakran utaltak a katolikus sajtó jelentőségére, illetve a liberális sajtó károsnak ítélt hatására. A pápai útmutatások alapján felismerték a katolikus sajtó társadalomszervező szerepét és modernizálásának szükségességét. Számos helytálló megállapítás, innovatív ötlet hangzott el, azonban a nagygyűlések nem rendelkeztek a megvalósításhoz szükséges eszköztárral, így az egyházi sajtó anyagi körülményeit, versenyképességét tekintve elmaradt a liberális konkurenciától.

A hívő tömegek mozgósítására és a szekularizálódott Európa rekrisztianizálásra szerveződő Actio Catholica mozgalom 1932-es magyarországi zászlóbontását követően leglátványosabb sikereit a katolikus nagygyűlések szervezésével érte el. Gianone András rámutat azokra a törekvésekre, amelyek a katolikus értelmiség elitrendezvényét a szélesebb néptömegek felé kívánták megnyitni, több-kevesebb sikerrel. Az esemény szervezésében és megjelenítésében kulcsszerepük volt a modern tömegkommunikációs eszközök – sajtó, rádió, filmhíradó –, valamint látványos rendezvényelemek felhasználásának és egyes társadalmi kezdeményezéseknek.

A két világháború között a katolikus egyház a politikai elit természetes szövetségeseként vált az állami ünnepek, megemlékezések fontos résztvevőjévé és gyakran alakítójává. Utóbbi szempontra hívja fel a figyelmet Turbucz Dávid tanulmánya, amennyiben a történelmi egyházak szerepvállalását vizsgálja a Horthy-kultusz megnyilvánulási formáiban. A kormányzó személyéhez kötődő évfordulók – születés- és névnap, esetenként a kormányzóválasztás és a budapesti

bevonulás – alkalmával megjelenített Horthy-kép vallásos elemekkel telítődött. A történelmi egyházak a kereszténység fogalomkészletét használva hangsúlyozták az államfő isteni kiválasztottságát és küldetését.

A második világháborút követően az 1947-ben kikényszerített politikai fordulat előkészítésében és ennek részeként a legnagyobb ideológiai ellenfélnek tartott katolikus egyház elleni küzdelemben kiemelt jelentőséggel bírt a kommunista pártsajtó. Jelentős szerepet játszott az egyházi vezetők és intézmények lejáratásában, a tényleges adminisztratív intézkedések társadalmi előkészítésében. Sz. Nagy Gábor munkája bemutatja a Mindszenty József hercegprímás ellen 1945 és 1946 között meginduló sajtótá-

madások sajátos logikáját, amely a későbbi per érvrendszerét igyekezett megalapozni.

A tanulmánykötet szerzői tudományos alapossággal, de olvasmányos és közérthető stílusban mutatják be a magyar egyház- és média-történet egy-egy fontos jelenségét, ezért joggal számíthatnak nemcsak a szűkebb értelemben vett szakma, hanem a köztörténet iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is. A kötet egy lépést tett a katolikus média- és sajtótörténet átfogóbb – a reformkori előzményeket és az 1945 utáni eseményeket is magába foglaló – feldolgozása felé. Remélhetőleg újabb kezdeményezések és munkák fogják követni.

LÉNÁR ANDOR